

higienska in kot takšna namenjena izključno »ustvarjalcu«, pa če je objavljena v časopisu z najvišjo naklado ali splava v eter brez meja).

In tako naprej. — Ne, sploh ni res, da bi bili vsi kritiki angelci božji, ki direktno kontaktirajo z božjo pravičnostjo! Nasprotno! Pa vendar se tistim, ki so pravi, ki bi mogli biti zares, preprosto upira biti servis, enako nadležen pa jim je tudi večni strah (no, vsaj večna nelagodnost) pred maščevalnimi nagoni »ustvarjalcev«, nadležen večni očitek, da škodijo s svojim početjem razvoju slovenskega genija, pa so tiho in jih ni.

Namenoma sem zavozil na to pot; kažipot na začetku v to smer je bil najočitnejši. Pripeljal nas je nazaj, k izjavam. Lahko krenemo še enkrat v ta krog — vrnili se bomo. Pa nismo pesimisti, samo ugotavljavci.

Včasih so se Kranjci in Štajerci čez Savo zmerjali; stali so vsak na svojem bregu, oboji Slovenci po svoji usodi, po jeziku in bogastvu pa revščini, vpili so, se zmerjali in se jezili. Vmes pa je tekla Sava.

Vuk Krnjević,
Beograd

Položaj kritike

Zanimivo je, da se v razpravi o temi Književnost in literarna kritika največ ukvarjamo z osvetljevanjem literarne kritike, pri tem pa pristajamo na zastarelo tezo, da je kritika postavljena književnosti nasproti. Vselej, pa tudi v tem trenutku, moramo imeti v mislih vse spremembe znotraj literature od Baudelaira do danes, spremembe, ki razdalje med književnostjo in kritiko niso samo zmanjšale, ampak celo odpravile. Zato je prav v tem trenutku potrebno, da skušamo razjasniti vprašanja medsebojnega prepletanja književnosti in literarne kritike v naši sodobni književni situaciji.

V stalnem vztrajanju pri tem, da v zvezi s temo književnost in literarna kritika teče beseda predvsem o literarni kritiki ali celo izključno o njej, vidim našo staro slabost, da nas o sodobni književnosti kljub vsemu bolj ali manj obvešča literarna kritika, ne pa sama književnost, in da se stališča in opredelitev — pa naj še tako zagovarjamo javno pogovarjanje o knjigah — dejansko opirajo na to, čemur pravimo literarna kritika. Mislim, da je tak položaj zelo žalosten, še zlasti, če upoštevamo, kot je bilo že večkrat poudarjeno, da so naklade naših domačih leposlovnih del nizke in da je le težko priti do večjega števila bralcev. Zato — naj nam bo ljubo ali ne — pomeni naša literarna kritika, takšna, kakršna je, bistven dejavnik v obveščanju javnosti o tem, kakšna je naša književnost. Problem je seveda celovitejši in treba je poudariti, da je ta medsebojni odnos med književnostjo in literarno kritiko pri nas danes dosti intenzivnejši in močnejši, kot je mogoče soditi na prvi pogled. Že zdavnaj so namreč minili tisti »čudoviti« časi, ko je Jovan Skerlić udarjal s sabljo in dokončno, za ta zgodovinski čas nepopravljivo in nespremenljivo, ugotavljal, ali je kaka knjiga odlična, zelo dobra, dobra, povprečna ali slaba. Z izrednim razmahom sredstev množičnih komunikacij postaja ta velikanski razpon kritičnega sojenja delu mnogo pomembnejši in bližji literaturi kakor takšno avtoritarno sekanje in robantenje o knjigah in literarnih pojavih.

Prav tako ni nobenega dvoma o tem, da tako v svetu kot pri nas književnost kot neposredno ustvarjanje izjemno močno vpliva na literarno kritiko in da se kritika — s tem ko se osvobaja apriorizmov, in kakor so nekoč govorili, vdanosti slogu obdobja, kar je omogočalo, da se je o knjigah lahko razsojalo zviška, tako po revijah kakor z univerzitetnih stolic — dogaja v istem prostoru kot literatura, ko išče vrednote, ceni in ocenjuje. V tem smislu je bil govor o visoki strokovnosti naše kritiške besede v revijah in o blagosti naše kritiške besede v časopisih. Menim, da ne drži ne ena ne druga ocena. Danes gre namreč za položaj kritike, ki poteka v nenehnem spraševanju in samospraševanju. Danes je težko pisati o kateremkoli našem dobrem piscu, ne da bi poznali tokove svetovne proze, kajti tak kritik lahko zelo hitro pride v položaj, ko se povsem osmeši. Smešen kritik pa je žalostna stvar. V tem smislu bi se strinjal z nekaterimi pripombami o tem, da je naša kritika preveč dobronamerna. Ker je naša celotna literarna situacija sredi velikega vrenja, naši najpomembnejši pisci, prav tako pa tudi najneznatnejši, iščejo prozne oblike, prostor za nove tematske preboje, zato se tudi kritika, ki noče biti aprioristična, skupaj z njimi spušča v ta spraševanja, tako da je danes mogoča samo kot dialog z delom.

V tem smislu se seveda postavlja tudi vprašanje marksistične kritike. To je tisto boleče vprašanje, o katerem mislim, da bi bilo najbolj zanimivo, ko bi gledali nanj kot na odprt problem kritike. To so pogostokrat in dolgo časa razlagali kot neke vrste sociološki postopek nad umetniškim delom ali kot ideološki postopek, kar je v določenem trenutku najverjetneje tudi bila, namreč v času, ko smo bili pod vplivom nekaterih ždanovskih idej. Prav in potrebno bi bilo, da bi danes kritiška dobronamernost, dobronamernost naše literarne kritike, izvirala iz globljega razumevanja literature z marksističnega gledišča, po katerem je literatura ena od možnosti preučevanja totalitete, in pa v tem smislu, da kritike ne bi več določali in razlagali kot sopotnika literature, ampak kot položaj, ki je z literaturo v ustvarjalnem dialogu.

Druga krilatica, ki je prav tako pogost gost v našem razpravljanju, trdi, da je literarna kritika, ki je vezana na sredstva množičnih komunikacij, oblika literarne kritike, ki ni imanentna kritiškemu mišljenju. To je seveda popolna zmota, kajti literarna kritika, kakor jo danes razumemo, je nastala šele s časopisi, se v časopisih oblikovala in še naprej živi v časopisih. Druga vrsta kritiškega mišljenja, ki so ji nekoč pravili univerzitetna kritika, danes pa literarna znanost ali znanstveni pristop k umetniškemu delu, je nastala in se razvijala zunaj sredstev masovnega komuniciranja. Ta vrsta kritike se pri nas vedno bolj razvija in se tudi mora naprej razvijati, vendar se na žalost v najmanjši možni meri ukvarja z našo sodobno književnostjo. Ta vrsta kritike je mnogo močnejša in učinkovitejša pri preučevanju literarnih del preteklosti, dialoška oblika kritike s sodobno umetnostjo pa je kljub vsemu bolj ali manj prepuščena kritiki, ki je tudi sama neposredno ustvarjalno dejanje.

Mogoče je danes v Franciji obdobje kritike in neobdobje ustvarjanja, v naši literaturi pa je nujno govoriti samo o obdobju razcveta ustvarjanja, saj smo soočeni z odstotnostjo novih teoretskih idej v kritiki in z bolj ali manj uspelim obnavljanjem kritiškimi idej mimo naše neposredne literarne prakse. Če pogledamo našo sodobno prozo danes, njeno nedvomno literarno vrednost in njeno pripravljenost do inovativnosti, potem postane jasno, kako

t. im. teoretska kritika stoji ob strani in si sploh ne upa začeti z njo polnega dialoga.

Zato je določen konservativen način mišljenja, ki literarno kritiko postavlja nasproti ustvarjanju, danes docela nesprijemljiv. To, čemur od Marxa naprej pravimo »kritična zavest«, je tisto vprašanje, o katerem danes lahko govorimo kot o marksističnem načinu mišljenja o umetnosti. Ne zdi se mi, da bi bila kritična zavest kaj manj navzoča v romanesknem delu, ki išče in mu tudi uspe najti nove oblike izražanja in nove tematske prostore, z zavestno avtorjevo odločitvijo, da ne pristane na določeno pojmovanje romana, ampak da išče svoj koncept; ne zdi se mi torej, da bi bila takšna kritična zavest manj pomembna in bistvena za umetnost; mislim ravno nasprotno, da je namreč pomembnejša kot obnavljanje literarnih teorij, utemeljenih na drugih literaturah in drugačnih literarnih izkušnjah.

Zato po mojem avtoriteta kritike danes ne more biti v sojenju, ampak v dialogu, in prav tu vidim nove možnosti za kritiško razsojanje in ocenjevanje.

Ta princip naboja kritične zavesti v raznih oblikah literarnega ustvarjanja — tudi v literarni kritiki, ki jo imam za ustvarjalno — se v zadnjih dvajsetih letih pri nas kaže tako v polemikah kakor v določenem polemičnem načinu ekspliciranja te kritične zavesti. Za našo literaturo in njen razvoj ima poseben pomen knjiga, kot je bila ob svojem času Poezija in odpor Oskarja Daviča, ali preboj v ekspliciranje svojih idej o poetiki, ki je domišljena in preiščena, preboj, kot ga poznamo danes v polemikah med pomembnimi pisci, neposrednimi ustvarjalci: vse to kaže na visoko stopnjo kritične zavesti, ki jo je treba podpreti, analizirati in kritično osvetliti.

Po mojem mnenju je torej kritika dialog, vendar, žal, včasih kar preveč dobronameren. Še vedno se obnašamo, kot da nam je strašno veliko do vsake knjige in kot da je v naši kulturi pomembna prav vsaka njiga. Vendar tega ne počne samo kritika, to dela cela naša t. im. kulturna sfera, kulturna javnost. Naše kritike ne smemo izvzeti iz okvirov tega, kakšne knjige tiskajo naši najpomembnejši in najzanesljivejši založniki, vse do tega, kakšne knjige dobivajo pri nas najvišja družbena in kritiška priznanja. Kritika stoji v tem skupnem krogu. Ampak samo kot en element.

Ko sem nekega dne pisal o proznih izdajah Nolita v zadnjih dvajsetih ali tridesetih letih in ko sem ob tem pozorno pregledoval bibliografijo, sem lahko navedel trideset naslovov knjig, ki so v naši literaturi nekaj pomenile, objavljenih pa jih je bilo najmanj sto petdeset. Mislim, da je labilna raven kritične zavesti, ki jo pripisujemo samo literarni kritiki, navzoča v vseh dejavnostih naše družbene zavesti, in prav o tej labilnosti bi se morali odkrito pogovarjati. Naj vsakemu elementu te kritične zavesti javnega mnenja pripade njegov grenak zalogaj.

Prev. J. Z.